

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 659075.0

О.Г. ГОНЧАРЕНКО,

д.е.н., доцент, Академія Державної пенітенціарної служби

Концептуалізація параметрів результативності діяльності кримінально-виконавчої системи

В умовах реформування кримінально-виконавчої системи змінюються форми і методи управління, які спрямовані на підвищення ефективності та результативності її діяльності. Відсутність єдиного підходу до оцінки результатів є фактором, що знижує ефективність управління. Стаття присвячена визначенню чинників ефективності та результативності діяльності кримінально-виконавчої системи і їх системної оцінки. Головними критеріями ефективності та результативності кримінально-виконавчої системи є реінтеграція засуджених в суспільство, зменшення матеріальних втрат від скоєних рецидивних злочинів та витрат на її фінансування.

Ключові слова: результативність, критерії ефективності, управління, соціальні втрати, економічні витрати.

О.Г. ГОНЧАРЕНКО,

д.е.н., доцент, Академія Государственной пенитенциарной службы

Концептуализация параметров результативности деятельности уголовно-исполнительной системы

В условиях реформирования уголовно-исполнительной системы меняются формы и методы управления, которые направлены на повышение эффективности и результативности ее деятельности. Отсутствие единого подхода к оценке результатов снижает эффективность управления пенитенциарной системой. Статья посвящена определению факторов эффективности и результативности деятельности уголовно-исполнительной системы и их системной оценки. Главными критериями эффективности и результативности уголовно-исполнительной системы является реинтеграция осужденных в общество, снижение материальных затрат от совершенных преступлений и расходов на ее финансирование.

Ключевые слова: результативность, критерии эффективности, управление, социальные потери, экономические издержки.

The conceptualization parameters performance of criminal executive system

In the conditions of reforming of criminal-executive system, changing the forms and methods of management aimed at improving the efficiency and effectiveness of its activities. Absence of a unified approach to the evaluation of the results is a factor that reduces the efficiency of management. The article is devoted to identifying the factors of effectiveness and efficiency of activities of criminal Executive system and their system of evaluation. The main criteria of efficiency and effectiveness of the penal system is the reintegration of convicts into society, the reduction of material losses from recurrent committed crimes and financing costs.

Keywords: effectiveness, performance criteria, controls, social costs, economic costs.

Постановка проблеми. В умовах реформування кримінально-виконавчої системи одним із пріоритетних завдань є підвищення соціальної та економічної ефективності її функціонування, що потребує своєчасного та якісного управління змінами, які проводяться в пенітенціарному відомстві країни. Реформи в кримінально-виконавчій системі спрямовані на якісні внутрішні перетворення, підвищення ефективності роботи пенітенціарного відомства до європейських стандартів поведінки з засудженими, скорочення рецидивних злочинів, сприяють визначенню стратегічних перспектив розвитку та вирішенню поточних завдань, актуалізували традиційну проблему результативності її функціонування.

В сучасних умовах розвитку держави і функціонування її виконавчих органів залишається майже не дослідженою тема результативності та ефективності функціонування правоохоронних органів, в тому числі і кримінально-виконавчої системи. Що розуміють під загальними, суспільно і соціально значущими результатами діяльності кримінально-виконавчої системи і чи мають вони вартісний вимір?

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми ефективності та результативності діяльності суб'єктів господарювання висвітлені в працях закордонних і вітчизняних науковців, таких як: М.Альберт [3], П.Друкер [2], Й.Шумпетер [1], М. Братанича [5], С.Філіппової [7], питання результативності та ефективності діяльності правоохоронних органів, і в тому числі кримінально-виконавчої системи досліджували Г.Калягін [9], В.Квашис [10], В.Терьохін [11], І.Шмаров [8] та інші. На думку автора, в вітчизняній науковій літературі недостатньо висвітлені питання результативності та ефективності діяльності кри-

мінально-виконавчої системи, як складової правоохоронних органів держав.

Метою статті є визначення чинників ефективності та результативності діяльності кримінально-виконавчої системи та їх системної оцінки.

Виклад основного матеріалу. Поняття «ефективність», що покладено в основу сучасних економічних досліджень, сформульоване представниками неокласичної школи політекономії (Й. Шумпетером та В.Паретто) наприкінці XIX століття. Під ефективністю, на їх думку розуміють, співвідношення витрат та отриманих результатів [1]. П.Друкер розглядає ефективність, як наслідок правильного ведення процесів, виконання функцій та завдань, що сприяють досягненню цілей [2]. На думку М.Альберта, М.Мексона та Ф.Хедоурі ефективність характеризується співвідношенням обсягу виробленої продукції і ресурсами, необхідними для її виготовлення, і виступає як внутрішній параметр результативності використання ресурсів [3].

Теорія ефективності розділяє категорії «ефект» та «ефективність», розуміючи під першим – результат заходу, а під другим – співвідношення ефекту та витрат, які його викликали. Оцінка ефекту здійснюється як матеріальному, так і фінансовому і соціальному вимірах [4]. У випадку, коли результати впливають не тільки на виробничу сферу, а й зумовлюють вплив на здоров'я або життєдіяльність людей, мова йде про соціально-економічний ефект [5].

Кримінально-виконавча система, як соціально-економічна система, яка має специфічні особливості і забезпечує виробництво суспільних благ. Як і в будь-якій системі (яка має вхід і вихід), на думку Е.Росса, результат або ефект можна розглядати не тільки в контексті загальної економіч-

ної теорії і мікроекономіки ринкових систем, але і як об'єкт дослідження теорії управління господарськими системами [6]. В сучасних економічних умовах на ефективність діяльності кримінально-виконавчої системи впливають різноманітні фактори. Економічна наука виділяє дві концепції, які характеризують використання факторів виробництва і їх вплив на результативність та ефективність, це марксистська та маржиналістична.

1.Марксистська концепція виокремлює дві групи чинників. Перша – особистісні чинники виробництва характеризує робоча сила, друга – речові чинники, які представлені предметами і знаряддями праці. Робоча сила характеризується сукупністю фізичних, розумових та організаторських здібностей працівників. Речовий чинник характеризується сукупністю знарядь праці, що визначає організаційно-технологічну будову виробництва.

2.Маржиналістична концепція серед факторів виробництва виділяє працю, землю, капітал та підприємницький талант. Земля і ресурси, як природне багатство, не є результатом людської праці. Сукупність матеріально-речових факторів виробництва є капіталом. Наявність факторів виробництва і ресурсів ще не означає ефективність їх використання і забезпечення розширеного відтворення. Розвиток підприємництва передбачає з'єднання ресурсів і факторів виробництва, але результативне їх використання забезпечується вміло організованою управлінською діяльністю.

Вчені-економісти результативність і ефективність пов'язують з концепцією грошових потоків. Але оскільки у майбутньому ми не можемо точно виміряти їх величину, ця концепція зазнає постійної критики. Концепція «ланцюга ефективності» поєднує основні параметри концепції грошових потоків і «ланцюга додаткової вартості» М.Портера, в основу якої покладено результат та знання які дають змогу впливати на нього. Отже, результати діяльності породжуються факторами та ресурсами, та вмінням їх використовувати в суспільному виробництві [7].

Питання результативності та ефективності діяльності досліджувались вітчизняними і закордонними вченими ще наприкінці минулого століття. Зокрема, аналізуючи поняття ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи, визначаючи критерії і показники її оцінки І.В.Шмаров вказує, що «показники процесу виправно-трудо-

вого впливу не можуть розглядатись в якості підсумкових показників, які свідчать про результати досягнення виправними закладами поставлених перед ними завдань». На думку вченого, вони характеризують рівень поточної роботи адміністрації виправного закладу... характеризуючи не досягнення цілей покарання, а лише рівень організації самого процесу по їх досягненню [8]. Сучасні вчені досліджують названі показники з позиції корисного кінцевого результату функціонування соціальних систем. На думку Г.Калягіна діяльність правоохоронних органів повинна оцінюватися не з позиції кількісних, формальних, «внутрішніх» показників, а враховувати яку оцінку їх діяльності дає їм суспільство [9].

Стратегічні цілі кримінально-виконавчої системи полягають не в «роботі системи на себе», а «вмінні повертати суспільству законслухняних осіб, які усвідомили свою провину та можуть стати повноправними членами суспільства, здатними працювати, тим самим сприяючи власній реінтеграції в суспільство». І сьогодні, актуальною є думка І.Шмарова про те, що «завдання виправлення і перевиховання засуджених можна вважати виконаним, якщо з місць позбавлення волі звільняються особи, які можуть повернутися в суспільство, стати корисним його членом, добросовісно відноситися до праці і бути законслухняним громадянином» [8].

На думку професора В.Квашиса ключовим напрямком пенітенціарної науки повинна стати розробка «критеріїв і показників її ефективності, що характеризувало б не внутрішні успіхи і досягнення, а внесок кримінально-виконавчої системи в забезпечення законності та правопорядку в країні. Основним показником вирішення даної проблеми буде питання моніторингу пост пенітенціарного рецидиву» [10].

Враховуючи вище викладені думки вчених, можемо визначити, що узагальнюючим результатом діяльності соціальної (соціально-економічної) ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи, є показник який оцінюється не тільки пенітенціарною системою, а і зовнішнім середовищем (суспільством, державою). Слід відмітити, що ефективність та результативність є важливим показником не тільки в теорії управління соціальними системами, але і в економічній науці. В практичній діяльності ефективність вживається як синонім успішності,

конкурентоспроможності або ж результативності функціонування. В інших випадках під ефектом розуміють дію, результат чи наслідок будь-яких причин. В економіці підприємства «ефект» чи «кінцевий результат (обсяг виробництва, прибуток, зниження собівартості)» розглядаються як тотожні поняття. Тому, чим більший ефект (тобто результат, який виражений в вартісному виразі), тим вище ефективність діяльності суб'єкту господарювання. Але між ефективністю і результативністю (ефектом і результатом) є суттєві відмінності, перш за все як співвідношення затрат і відповідних ним конкретних результатів.

Розробка методики оцінки результативності та ефективності діяльності є головним завданням вдосконалення управління кримінально-виконавчою системою в цілому, та її органами і установами. Об'єктивна системна оцінка сприяє покращенню якості управління, а концептуальними чинниками формування методики такої оцінки можна виділити наступне.

По-перше, пенітенціарне відомство є підсистемою правоохоронних органів, які реалізують функції держави, тому цілі і результати діяльності кримінально-виконавчої системи повинні розглядатися як стратегічні цілі, визначені державою та кількісно вимірюватися. А тому зниження рівня злочинності, так само як і ресоціалізація, не може визначатися в якості стратегічної мети діяльності кримінально-виконавчої системи, адже це завдання всіх правоохоронних органів. Цілі і результати діяльності кримінально-виконавчої системи можуть розглядатися в якості її вкладу в попередження злочинності, інструментами якого є реалізація справедливого і обґрунтованого покарання та діяльність по ресоціалізації засуджених в період відбування ними покарання в виправних закладах.

По-друге, внесок кримінально-виконавчої системи в попередження злочинності дозволяє сформулювати систему кількісно вимірюваних критеріїв і показників соціальної і економічної ефективності. Наприклад, попередження рецидивної злочинності залежить від ресурсного забезпечення цієї діяльності, а мета – визначається як максимізація вкладу в межах виділених ресурсів або як мінімізація ресурсів для досягнення прийняттого рівня злочинності.

По-третє, кримінально-виконавча система не може впливати на ресоціалізацію особи, яка скоїла злочин в перед пенітенціарному та пост пе-

нітенціарному періоді, що означає трансформування цілі щодо попередження злочинності. Використовуючи виховні методи пенітенціарна система, робить свій внесок в попередження рецидивних злочинів. І критерієм ефективності може бути зменшення питомої ваги рецидивних злочинів, скоєних особами, які звільнились з установ виконання покарань.

По-четверте, оцінюючи ефективність діяльності кримінально-виконавчої системи щодо зниження рівня рецидивної злочинності шляхом обґрунтування прогностичних показників і повторного їх скоєння повинно враховувати, що головним є не кримінологічна характеристика злочину, а його сприйняття суспільством.

По-п'яте, методика оцінки ефективності повинна враховувати непередбачуваність окремих подій і їх комбінацій. Ймовірність скоєння рецидивного злочину засудженими визначається трьома групами чинників:

- соціально-психологічними характеристиками особистості засудженого (соціально-демографічні, соціальне середовище, кримінальне минуле тощо);

- поведінкою засудженого під час відбування покарання в виправному закладі (відношенні до праці, дотриманням правил внутрішнього розпорядку, соціальними зв'язками);

- очікуваними умовами життєдіяльності засудженого після звільнення, а саме умовами проживання та ймовірністю працевлаштування.

По-шосте, критерії та показники ефективності, на думку В.Терьохіна, повинні враховувати прямі і непрямі соціальні і економічні результати (втрати), які виникають в результаті скоєного злочину і впливають на якість життя населення (див. таблицю) [11].

Виправлення засудженого – це не тільки і не стільки відновлення соціальної справедливості. Скоріше, це зменшення матеріальних втрат від можливих рецидивних злочинів, залучення до праці в суспільному виробництві осіб, які звільнились з місць позбавлення волі, а також зменшення витрат на фінансування правоохоронних органів, що сприятиме прискоренню соціально-економічного розвитку країни.

Висновки

Економічна ефективність діяльності кримінально-виконавчої системи виступає мірою

Класифікація соціально-економічних наслідків рецидивної злочинності

Економічні (матеріальні та фінансові) втрати		Соціальні втрати (суспільна безпека рецидивної злочинності)	
Прямі	Непрямі (змінні)	Прямі	Непрямі (змінні)
Додаткові витрати на правоохоронні органи	Втрати пов'язані з залученням до злочинної діяльності інших осіб	Знищення соціальних цінностей, які охороняються законом	Негативні зміни соціальних цінностей суспільства
Втрати фізичними та юридичними особами від крадіжок майна	Втрати ініційовані наслідками злочинної діяльності (самозахист громадян тощо)	Зниження ефективності діяльності правоохоронних органів	Відсутність позитивних тенденцій розвитку суспільства перевага негативних тенденцій в суспільстві.
Зниження продуктивності та ефективності суспільної праці	Формування негативно-го ставлення до праці	Стимулювання зростання злочинності і погіршення її структури	Зниження рівня довіри населення до правоохоронних органів

реалізації функцій управління даною соціально – економічною системою, а результативність досягається сукупністю ресурсів, які дана система може мобілізувати для досягнення її стратегічних цілей. Економічна та соціальна ефективність діяльності кримінально-виконавчої системи полягає в зниженні суспільних соціально-економічних втрат від злочинної діяльності з врахуванням витрат бюджету на фінансування правоохоронних органів. Виправлення засудженого слід розглядати як умову та інструмент зниження соціально-економічних втрат суспільства від злочинності.

Список використаних джерел

1. Шумпетер Й. Капіталізм, Соціалізм і Демократія / Й. Шумпетер ; [Пер. с англ., Предисл. и общ. ред. В.С. Автономова]. – М.: Экономика, 1995. – 540 с.
 2. Друкер П. Эффективное управление. Экономические задачи и оптимальные решения / П. Друкер ; [пер. с англ. М. Котельниковой]. – М. : ФЛИР – ПРЕСС, 1998. – 362 с.
 3. Мескон М.Х. Основы менеджмента / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Из-во «Дело», 1992 – 704 с.
 4. Большой экономический словарь / [Под ред. А.Н. Азрилияна]. – [5 – е изд. доп. и перераб.]. – М. : Институт новой экономики, 2002. – 1280с.

5. Братанич М.В. Визначення сутності економічної ефективності та класифікація її видів / М.В. Братанич, Т.В. Полозова // Економіка промисловості. – 2010. – № 4. – С. 153 – 155.
 6. Ross E.A. Social psychology / E.A.Ross. – N.Y.: Macmillan, 1908. – 301 p.
 7. Филиппова С.В. Трансформированные процессы в промышленном производстве в условиях нестабильности: [моногр.] / С.В. Филиппова. – Одесса: ОРНГУ НАГУ, 2005. – 405с.
 8. Шмаров И.В. Понятие эффективности деятельности исправительно-трудовых учреждений, критерии и показатели ее оценки : Материалы респ. науч.-практ. конф. [«О критериях эффективности работы исправительно-трудовых учреждений»], [Таллин, 31 марта 1969г.] / И.В. Шмаров. – Таллин: [б.и.], 1969. – С. 14.
 9. Калягин Г.В. Экономическая теория преступления и наказания [Электронный ресурс] / Г.В. Калягин. – М. : МГУ, 2005. – Режим доступа : [http:// pie.econ.msu.ru/dostoevs.htm](http://pie.econ.msu.ru/dostoevs.htm).
 10. Квашиш В. «Цена» преступности как криминологическая проблема / В. Квашиш // Уголовное право. – 2008. – № 6. – С. 94 – 102.
 11. Терехин В.И., Чернышов В.В. Критерии и инструментарий количественной оценки результативности уголовно-исполнительной системы / В.И.Терехин, В.В.Чернышов // Человек: преступление и наказание. – 2017. – № 2. –С. 248 – 252.